

op een kratermeer Toch kan er in VERBEEKS opvatting een kern van waarheid schuilen, indien nl. onder den drempel en de steile trede, die de hoogvlakte onderbreekt een oudere drempel verborgen is, een oude vulkaanrand, die het losse bergstortings- en vulkanische materiaal heeft opgestuwd. In zooverre kán dan ook het Telaga Patengan wat zijn ligging betreft oorspronkelijk misschien wel door een krater bepaald zijn. Vermoedelijk hebben echter tektonische krachten (beweging langs breuken) ook een rol gespeeld bij het ontstaan van deze in zijn vorm eenigszins hoekige hoogvlakte; een later geologisch en morphologisch onderzoek zal dit wel kunnen uitmaken. De tegenwoordige vorm van het meer en de omringende landoppervlakte worden echter voorloopig het beste verklaard als te zijn veroorzaakt door een vulkanische bergstorting.

Batavia, October 1940.

A. J. PANNEKOEK.

ENKELE VOGELS EN VOGELGELUIDEN VAN TJIBODAS

De bergtuin van 's Lands Plantentuin, Tjibodas, en het hoogerop tegen den Gedeh gelegen bosch vormen een ideale streek voor het observeeren van de voor deze hoogte (± 1400 m boven zee) karakteristieke vogelfauna. Een vrij dicht net van goed begaanbare paden in het bosch, een groote lengte van goed te benaderen boschrand, met vele mogelijkheden om een plekje te vinden waar men de zon in den rug heeft, talrijke beekjes en een groote variatie van boomsoorten, maken Tjibodas en omgeving tot een dorado voor den veld-ornitholoog. Het is niet altijd gemakkelijk, in de dichte bladerweelde en aan de hand van de in onze vogelliteratuur helaas zoo zeldzame bruikbare veldkenmerken, met zekerheid te determineeren wat men in den kijker heeft; maar des te grooter is de voldoening, als men er desondanks in slaagt zonder geweer en alleen met oog, oor, potlood en papier een soort te „verzamelen”, die men voordien niet kende.

Een vogeltje, dat op voortreffelijke wijze luidruchtigheid aan onzichtbaarheid paart, is **Brachypteryx montana montana** HORSE¹⁾, door VAN BALEN betiteld met den weinig toepasselijken naam van Berg-Snaplijster en door H. C. DELSMAN in „Vogelleven in het oerbosch” (D. T. N. XVII, 1928, blz. 26/7) Fluitistje genoemd. De Engelsche naam is Greater-Short-wing. ¹⁾

Allen, die Gedeh, Pangerango of andere bergen in West-Java wel eens hebben beklommen (zelfs, naar mij gebleken is, menschen met een uitgesproken a-ornithologischen aanleg) kennen zijn geluid, dat altijd uit een of ander ondoordringbaar plantenwildernisje komt, waarin de vogel soms op $\frac{1}{2}$ m van den toehoorder een liedje zingt zóó schel, dat je ooren er van tuiten. Het begint met een stuk of vijf losse tonen van verschillende hoogte, waarvan de tusschenruimte, die tusschen de eerste twee 2 à 3 seconden bedraagt, steeds korter wordt. Daarna verdwijnen de rusten tusschen de tonen en krijgt het liedje steeds meer volume en volgen de noten, onregelmatig hooger of lager liggend, elkaar steeds sneller op, totdat de zang in een warrelend prestissimo plotseling eindigt. Het geheel duurt ± 10 seconden, gerekend van den eersten alleenstaanden fluittoon. Men kan dezen zang den heelen

¹⁾ F. N. CHASEN “A Handlist of Malaysian Birds”, Bull. Raffles Museum 11, December 1935 waaraan ook de andere in dit artikelte genoemde Engelsche namen ontleend zijn.

dag in het bosch hooren, waar het van alle vogelgeluiden doorgaans het meest de aandacht trekt. De vogel zelf, die men, gelijk reeds werd opgemerkt, over het algemeen slechts na veel moeite te zien krijgt, is in hoofdzaak boven indigoblauw, onder grijsblauw, naar de buik lichter wordend. Boven het oog loopt een witte streep.

Een vogeltje, dat mij wel eenigszins aan de vorige soort herinnert, is **Tesia cyaniventer superciliaris** (BP.), in VAN BALEN aangeduid met den vreemdsoortigen en zeker onjuisten naam Javaansche Dwerg-Miervogel. De Engelsche naam is Slaty-bellied Wren (slaty=leikleurig).

Ik zou voor dit vogeltje den naam Grijsbuik-Winterkoninkje willen voorstellen. *Tesia* is in het onmiddellijk achter den Tjibodastuin gelegen bosch algemeener dan *Brachypteryx* en ook veel gemakkelijker te observeeren. Hoewel hij, evenals laatstgenoemde species, zelden meer dan een meter van den grond komt, heeft hij de gewoonte, bij de nadering van een mensch bij voorkeur een eindje buiten de dichtste plantengroei te komen, alsof hij den indringer goed wil opnemen. Hierbij laat hij dan meestal druk zijn angstroep hooren (waarover hieronder meer).

De zang van het Grijsbuik-Winterkoninkje herinnert aan die van de vorige soort, maar is daarvan aan de volgende kenmerken te onderscheiden:

1) de „stamelende” beginnoten ontbreken, zijn althans veel minder geprononceerd;

2) er is geen duidelijke toeneming in het tempo en de frequentie der tonen.

Het heele liedje is een warreling van heldere fluittonen, onregelmatig hooger en lager van toonhoogte, met een tempo van ± 4 per seconde en dat 3-5 seconden lang. Bij dezen zang zijn 3 typen te onderscheiden, nl. één, waarbij de strofe in toonhoogte een opwaartsche tendens vertoont, een tweede waarbij dit in benedenwaartsche richting plaatsvindt en een derde, dat „horizontaal” verloopt.

De angstroep bestaat uit een vele malen herhaald „tsjihrihrihr” (de „ih” en de „r” klinken tegelijkertijd). Dit geluid herinnert aan het „schelden” van een musch, doch is voller van klank. De vogel gedraagt zich bij het uiten van dezen roep doorgaans uiterst onrustig en wipt bliksemsnel op en neer of heen en weer, al naar gelang het takje waar hij op zit verticaal of horizontaal verloopt. Hij is onder deze omstandigheden het best te observeeren.

Het angstgeluid wordt veelal afgewisseld met den lokroep, ongeveer als „tsjienk” klinkend. Heeft men een paar opgeschrikt — men vindt deze soort vrijwel altijd in paren — dan beginnen ze meestal met den angstroep. Laat dan een den lokroep klinken, dan wordt deze onmiddellijk door den ander overgenomen. Na een paar maal „tsjienk” over en weer vervallen ze weer in hun angstgeluid.

Tesia is onmiddellijk te herkennen aan het vrijwel volkomen gemis van een staart en aan de opvallende kopteekening: kop boven zwart, daaronder een grijze wenkbrauwstreep en daaronder weer een door het oog loopende zwarte streep. De bovendeelen zijn bruinig, de onderzijde grijs, achterwaarts in wit overgaand.

Een derde bewoner van het struikgewas in het oerwoud is **Muscisylvia diana diana** (LESS.), die zijn in VAN BALEN vermelden naam Salak-Lijster reeds lang ontgroeid is. De Engelsche naam is Sunda Island Blue Robin. Ik zou hem (Javaansche) Indigo-Lijster willen noemen.

Hij gedraagt zich heel anders, ik zou haast zeggen „aristocratischer” dan de vorige soorten. Als men goed oplet kan men hem vaak doodstil op een takje zien zitten

en zijn gelijkenis in houding met een Roodborstje is dan frappant. Het ♂ is in hoofdzaak indigoblauw met enkele zwarte partijen, die echter in den schaduw van het bosch meestal niet opvallen. Zijn voorhoofd is blinkend wit. Het ♀ is bruin.

Over het algemeen is hij gemakkelijker te observeeren dan het Fluitistje en het Grijsbuik-Winterkoninkje, daar hij zich minder in den dichtsten plantengroei beweegt; ik zag hem echter nooit meer dan 2 m boven den grond. Hij is voorts nog te herkennen aan zijn gewoonte, van tijd tot tijd langzaam en statig zijn staart op en neer, of juist gezegd neer en op, te bewegen. Zijn zang is kort maar buitengewoon aardig en bestaat uit 2 tot 5 weemoedige zoetvloeiende fluittoontjes. Ik vind zijn „binnensmondsche liedje” wat timbre betreft een van de mooiste vogelgeluiden die men in de omgeving van Tjibodas kan hooren. Het herinnert mij altijd aan den zang van den Mangrove Roodborst-Vliegenvanger (*Cyornis rufigastra rhizophorae* STRES.), die men dikwijls in het kustbosch aan de Baai van Batavia zoo zachtjes voor zich heen kan hooren zingen.

Muscisylvia is niet lang achter elkaar te hooren. Na een paar strofen zwijgt hij meestal voor geruimen tijd.

Eveneens een weinig opvallend liedje heeft **Pnoepyga pusilla rufa** SHARPE, een Winterkoninkje, dat in het bosch achter Tjibodas volstrekt niet zeldzaam is. VAN BALEN noemt hem Javaansch Winterkoninkje, een naam, die mij in verband met het buiten Java voorkomen van andere subspecies van deze soort minder juist voorkomt en die m.i. beter vervangen kan worden door (Javaansch) Geschubd Winterkoninkje, naar analogie van de Engelsche benaming Scaly-breasted Wren.

Het geluid van dezen vogel bestaat uit een strophe van 3 als „tiii” klinkende, alleenstaande tonen, die, in hoogte aflopend, ongeveer een heele toon verschillen (dus mi re do). Bij de eerste noot is vaak een bijtoon hoorbaar, die eenige octaven hooger ligt dan de grondtoon. Iedere toon duurt $\pm$ een seconde en is door een rust van een seconde van de volgende gescheiden. Na de derde „tiii” bedraagt de rust 3 à 4 seconden, waarna het geheel weer herhaald wordt. Het geluid kan korter omschreven worden als een poging om „Three blind mice” te zingen, welke poging na de eerste 2 maten herhaald wordt.

Vaak valt de derde toon weg; ook worden de laatste twee wel eens achterwege gelaten, waardoor het heele „liedje” uit een enkele noot komt te bestaan.

Het angstgeluid, dat de vogel laat hooren als men naar zijn zin te dicht in de buurt komt, klinkt als „krèrèrèr” („r” en „è” gelijktijdig), dat in lange stooten herhaald wordt, althans langer dan de angstroep van het Grijsbuik-Winterkoninkje.

Pnoepyga herinnert in zijn gedragingen aan *Tesia*; hij schijnt bij Tjibodas minder algemeen dan laatstgenoemde soort. Het is ook een „laag-bij-den-grondsch” vogeltje in hoofdzaak boven en op de zijden bruin tot roodbruin; de onderzijde is grijs. De „schubben” op de zijden worden veroorzaakt door geelroode eindzoomen aan de veeren.

Tenslotte leeft in het struikgewas in het bosch nog **Dendrobiastes hyperythra vulcani** ROB., een kleine Vliegenvanger, blauw van boven met een roode borst en een parmantige witte wenkbrauwstreep, die vooral bij het ♂ duidelijk zichtbaar is. De Engelsche naam is Rufous-breasted Flycatcher. Aangezien de naam (Mangrove) Roodborst-Vliegenvanger reeds aan *Cyornis rufigastra rhizophorae* STRES. werd gegeven (HOOGERWERF en SICCAMA, „De Avifauna van Batavia en Omstreken”, *Ardea* 27, 1938, blz. 78), komt mij de benaming Rood- en Blauwe

Vliegenvanger voor *Dendrobiastes* het beste voor. Hoewel ik dezen Vliegenvanger nooit ver boven den grond zag, is hij, evenals *Muscisylvia*, geen bewoner van den dichtsten plantengroei en daardoor gemakkelijk te observeeren, te meer daar hij als de meeste Vliegenvangers zeer vertrouweljk van aard is en den waarnemer tot op korten afstand laat naderen. Hij is, voor zoover mij althans bekend, zeer zwijgzaam van aard. Ik heb van deze species tenminste nooit eenig geluid gehoord, zelfs niet het geringste angsttoontje als ik hem onverwachts opjoeg.

Wel heb ik eens opgemerkt, hoe een *Dendrobiastes*, die al eenigen tijd aandachtig in de objectieven van mijn kijker had zitten staren, er als een pijl uit een boog van doorging, toen een paar Grijsbuik-Winterkoninkjes, dat mij plotseling in de gaten kreeg, luidkeels hun waarschuwend „tsjibrihrihr” aanhieven.

Ik hoop t. z. t. nog eens een artikeltje te wijden aan eenige der meest algemeene vogelstemmen uit het hoogere geboomte van het Tjibodas-bosch.

Batavia-C., December 1940.

A. J. R. LONSAIN.

HET GENUS NATRIX

Het geslacht der „Ringslangen” werd in 1768 door LAURENTIUS in zijn Syn. Reptilia voor het eerst beschreven en door hem *Natrix* genoemd (*Natrix* = met een halsband), hiermede dus doelende op den opvallenden band in den nek, die vele soorten — vooral tijdens hun jeugd — bezitten. Doordat de systematiek in dien tijd nog niet zulke eng begrensde waarden kende en ook op andere grondslagen berustte, was het mogelijk, dat door hem ook soorten in dit geslacht werden ondergebracht die later, bij een meer kritischer beschouwing, in andere moesten worden opgenomen, soms zelfs geheel nieuwe geslachten vormden.

Het was KÜHL die in 1822 het geslacht *Tropidonotus* beschreef (van Gr. *tropis*, *tropidos* = scheepskiel en *notos* = rug), hierbij dus meer den nadruk leggende op het gekield zijn der schubben. Zoo goed als alle destijds bekende ringslangen werden daarin opgenomen, echter wederom samen met vele andere soorten die door latere onderzoekers werden afgesplitst. Toch beschreef SCHLEGEL reeds in zijn „Essai sur la Physionomie des Serpens”, welk werk in 1837 werd uitgegeven en waarin voor de eerste maal een algemeen overzicht gegeven werd van de toenmalige kennis over de onderorde der Ophidia, de volgende in onzen Archipel voorkomende soorten:

<i>Tropidonotus quincunciatus</i> (piscator)	<i>Tropidonotus rhodomelas</i>
„ <i>trianguligerus</i>	„ <i>chrysargus</i>
„ <i>subminiatus</i>	„ <i>picturatus</i>
„ <i>vittatus</i>	

Hierin was nog maar alleen *Tropidonotus rhodomelas* de vreemde eend in de bijt, hetgeen in 1893 door BOULENGER onderkend werd doordat hij in zijn „Catalogue of Snakes” een nieuw geslacht beschreef, nl. *Macropisthodon* en hierin de soort *rhodomelas* opnam. In de periode die tusschen 1837 en 1893/6 lag — de jaren waarin hij aan bovengenoemd werk arbeidde — waren echter meer nieuwe vormen ontdekt en beschreven, waardoor BOULENGER in dit werk reeds de onder-volgende soorten kon opnemen welke in onzen Archipel leefden: